Rede van J.C. Terlouw op het congres van D'66 in Tivoli,
Utrecht, op 12 maart 1977.

Op 6 februari heb ik aan het eind van mijn toespraak gezegd: een zwaluw maakt nog geen zomer.

Intussen maken zes zwaluwen wel een aangename lente.

Maar laten we voorzichtig zijn. Een enquête is maar een enquête; op 25 mei beslist de kiezer.
Dat neemt niet weg dat ik de laatste tijd met grote opgewektheid rondstap, het betekent ook dat ons aller verantwoordelijkheid snel stijgt.

Hoe beter de verkiezingsuitslag voor D’66, des te meer kans op een hervormend, maar redelijk beleid straks. Dus mensen, zet 'm op, succes smaakt altijd naar meer. We kunnen geweldig winnen, maar alleen als we ons allemaal volledig inzetten, en als we nuchter blijven.

De PvdA en de PPR hebben een vijftiental programmapunten opgeschreven waarover ze het, zij het soms met moeite, eens zijn geworden.

Op zichzelf vergroot het de duidelijkheid, dat we nu weten op welke punten de PvdA en de PPR één lijn zullen trekken, maar heel véél heeft het niet te betekenen. De punten zijn onderhandelbaar bij de kabinetsformatie, terecht. Behalve die duidelijkheid is voorlopig het enig andere zichtbare effect dat vooral de PPR al bij voorbaat het een en ander heeft ingeleverd. Ik weet niet hoe de kiezer dat beoordeelt. Of beter... ik vrees dat ik het wel weet.

o

Het bereikte akkoord biedt in hoofdlijnen mijns inziens wel een basis om tot een nieuw kabinet van PvdA/PPR, CDA en D'66 te komen.

Met verscheidene punten zijn wij het wel eens, wat geen wonder is als u bedankt dat we nu nog met een gezamenlijk Keerpunt werken.

De paragrafen over defensie en buitenlands beleid leveren moeilijkheden op, vooral omdat ze lijnrecht indruisen tegen het beleid van het huidige kabinet, dat de PvdA (terecht overigens) inzet maakt van de verkiezingen.

Met de gedachten uit het akkoord over woonkosten naar draagkracht zijn wij het oneens. Interessant is ook altijd wat ontbreekt in zo'n akkoord, zoals een paragraaf over pensioenen en het bieden van een vrije keus van een verzekeringsinstelling voor ziektekosten.

Conclusie: op een aantal punten hebben wij andere opvattingen dan de PvdA/PPR, en we leggen andere klemtonen.

Maar, het is goed dat de opvattingen van de combinatie PvdA/PPR duidelijk zijn geformuleerd. We kunnen deze opvattingen in ieder geval respecteren en het er verder gemotiveerd mee eens of oneens zijn. Op grond van argumentatie en electorale kracht kunnen er dan straks compromissen worden gezocht, op waardige wijze.

We hebben op onze vorige ledenvergadering besloten dat we als uitgangspunt nemen dat we mee willen regeren.

Zo hoort het ook. Een constructieve partij wil regeren, tenzij dat zou leiden tot verloochening van de politieke uitgangspunten en standpunten.

s

Je kiest als regeringspartners die partijen met wie je denkt het meest van je eigen opvattingen te kunnen verwezenlijken.

En het spijt me voor de VVD, maar dat zijn zij niet.

De haar Geertsema verwijt ons dat we de deur voor de VVD dichtgeklapt hebben. Wiegel zegt driemaal per zin als hij het over ons heeft, dat we ons 'weer' aan de PvdA hebben uitgeleverd.

Tja.

De heer Wiegel dankt blijkbaar dat je in 1977 met het verdraaien van de waarheid nog grote winst kunt boeken. Hij zou zich wel eens ernstig kunnen vergissen. In ieder geval is dit nu het het soort benadering die maakt dat we de deur voor de VVD moeten dichtslaan, wat dan waar jammer is voor mensen als Geertsema, waarvan er echter in de VVD te weinig zitten.

Wiegel kan blijkbaar slecht verkroppen dat we de PvdA een constructievere partij vinden dan de VVD onder zijn leiding. Dat de PvdA een partij is waarmee we wel hervormingen kunnen bereiken, al gaat dat niet moeiteloos.

Noem mij de hervormingen die de VVD heeft nagestreefd. De laatste zeg vijftien jaar, ik kan ze niet.

Behalve dat ik af en toe iets lees over de uitspraken van Wiegel, krijg ik ook nogal wat brieven van mensen die denken dat we ons toch weer hebben uitgeleverd aan de PvdA.

Een misverstand, dat opheldering nodig heeft.

In de eerste plaats hebben we ons nooit uitgeleverd aan de PvdA, maar in een match tussen Goliath en David is Goliath nu eenmaal verzekerd van de hoogste inzat in de totalisator. Dat ook David treffers plaatst wordt dan licht over het hoofd gezien.

In de tweede plaats maken we voor de volgende verkiezingen, geen enkele afspraak met de PvdA.

Ik kan niet ontkennen dat me dat een gevoel van bevrijding geeft. Vier jaar lang heeft de PvdA meegedeeld welke vier wetsontwerpen toetssteen waren voor hervormingsgezindheid, met een geloof alsof Marx zelf is opgestaan om dat te openbaren.

Voorstellen binnen het kader van Keerpunt, zeker.

Belangrijke voorstellen, zeker.

Maar het is niet zonder maar bewezen dat een betere pensioenregeling voor alle burgers, of een volksverzekering tegen ziektekosten, zoveel minder fundamentele blijken van hervormingsgezindheid zijn dan de befaamde vier

wetsontwerpen, tenzij eindeloze herhaling als bewijsgrond wordt aanvaard.

Het gevaar is groot dat dit constante hameren op deze vier voorstellen z'n doel voorbij schiet.

Want laten we vaststellen minstens twee van de vier voorstellen zijn feitelijk onrijp.

Neem het wetsontwerp grondpolitiek.

U merkt hoe het gaat met de behandeling ervan. De voorstellen zijn het parlement aangeboden in een vorm die onvoldoende is doordacht. U weet dat het conflict gaat om de

z.g. negatieve ontwikkelingsschade? Wat is het geval? In zijn simpelste gedaanta dit.

Als iemand grond aan de gemeenschap moet verkopen, dan krijgt hij, volgens het voorliggende wetsontwerp, een prijs die wordt vastgesteld aan de hand van wat dat bedrijf hem oplevert: de gebruikswaarde.

Maar, zegt het CDA (en erkent de PvdA), het kan zijn dat iemand al jarenlang inkomen heeft gederfd omdat hij wist dat hij onteigand zou worden en daardoor-niet maar in het

bedrijf kon investeren.

Die schade vergoaden we, zegt het CDA.

Helaas, dat is te moeilijk, zegt de PvdA, maar we zullen aan een regeling gaan werken. Intussen treedt de wet wel in werking.

Onrechtvaardig, zegt het CDA.

Onzin, zegt de PvdA, het gebeurt zo vaak dat particulieren schade lijden door overheidsdaden. Als je dat gaat vergoeden dan loop je de kans dat je gigantischs bedragen moet neertellen.

het standpunt van de D'66 fractie,is door Erwin Nypels in de Kamer vertolkt. Woensdagavond hebben we tijdens hst overleg in het Catshuis een compromisvoorstel voorgelegd, dat ons zo redelijk lijkt dat het feitelijk al in het eerste ontwerp van de wet had moeten staan.

het komt hier op naar.

Ofschoon toegegeven moet worden dat overheidsdaden soms schade earoorzakan die niet vergoed kunnen worden, ligt dat toch anders als de overheid met een particulier een

transactie aangaat. Bij zo'n transactie mag de particulier niet minder ontvangen dan recht en billijk is. Anders maakt de overheid vijanden.

Hiervan uitgaande en van het verwerpelijke van grondspeculatie, en van de noodzaak om de gemeenschap in te dekken tegen overtrokken uitkeringen zeggen wij:

a. Uitgangspunt de gebruikswaarde;
b. Alleen als negatieve ontwiikkalingsschade in de inkomenssfeer kan worden aangetoond wordt die vergoed naar rede en billijkheid;
c. de totale vergoeding voor vermogensschade en inkomensschade kan nooit hoger zijn dan wat op grond van de huidige onteigeningswet zou worden uitgekeerd. Daarmee voorkomen we dat de rechter kan overgaan tot het opleggen van de extreem hoge vergoedingen waar de PvdA terecht bang voor is. In feite geldt voor een aantal, vrij uitzonderlijke gevallae, hoogstens de huidige regeling, en dat voor aan paar jaar, want
d. er wordt een gedetaillaarde planschaderegeling uitgewerkt, ongeveer zoals bepleit in de conceptmotie van Wieringa.

Als die klaar is vervangt hij de negatieve ontwikkelingsschaderegeling.

Een redelijk voorstel, vinden wij, maar ja, redelijkheid is in de Nederlandse politiek bepaald niet het aarste toetsingscriterium. Van Thijn zegt in de loop van de jaren een keer of twintig te vaak dat de confessionelen met de billen bloot moeten, het CDA begint de behandeling van de
wetsontwerpen grondpolitiek met een ontwrichtend amendement dat tégen de afspraak bij de kabinetsformatie is, tel uit je winst.

Civiel ingenieurs noemen dit bruggen afbreken.

Iets dergelijks gaan we, vrees ik, tegemoet bij de behandeling van het wetsontwerp VAD (Vermogens Aanwas Deling).
Dit is zo grenzeloos afgekraakt door deskundigen van allerhande politieke gezindten, dat ik mijn hart vasthoud alleen al voor de technische moeilijkheden bij het plenaire kamerdebat.

Wetsontwerp nummer drie, de Wet op de Investeringsrekening, stuit op grote tegenstand in Brussel, omdat de voorgestelde stimuleringsregelingen in strijd zouden zijn met gedragsregels in de EG. Het zal u wel bekend zijn dat geen enkel land in de EG zich niet schuldig maakt aan het steunen van zijn
eigen industrie, maar als je zondigt moet je je wel aan de regels van het zondigen

houden. De daad die van eenn man aan toegefelijke glimlach oproept wordt van aan vrouw hoogst ongepast gevonden.

En dan is er nog de wijziging van de Wet op de ondernemingsraden.

Toen de regering er na weken van geharrewar in een crisissfeer uitkwam, heb ik het bereikte in een eerste commentaar 'zeer ingewikkeld, maar nog net bruikbaar' genoemd.

Waar het om gaat: "vetorecht van de werknemers in een bedrijf bij alle belangrijke beslissingen, zoals fusies, sluiting, grote invastaringen", dat staat er niet in.
C

Wel is er eindeloos gebakkeleid over de vraag of de directeur van een onderneming de vergaderingen van de ondernemingsraad moet bijwonen of nooit mag bijwonen, of dat het personeel dit - zoals wij zeiden — per onderneming zelf maar moet uitmaken.

Ik wil maar zeggen: straks liggen er dan misschien vier uitgemergelde, onbevredigende, hevig omstreden wetten, die als belangrijkste functie hebben gehad dat ze de sfeer hebben verpest. En wat zal van de bevolking het commentaar zijn? Het kabinet Den Uyl heeft er niks van terecht gebracht. En het parlement evenmin. Er is niet eens een wetgeving over abortus uitgekomen. Voortijdig geaborteerd.

Het gevaar is levensgroot dat door de overmatige nadruk op vier bepaalde, ongetwijfeld belangrijke, wetsontwerpen, wordt vergeten wat het kabinet allemaal wel heeft klaargestoomd.

Ik noem bij voorbeeld maar eens de realistische benadering van de woningbouw, het moedige besluit geen overbodige huizen te bouwen, maar wel - voor het eerst - ƒ 650 miljoen aan huursubsidies te verstrekken aan laagbetaalden. Ik noem het feit dat er voor het eerst in Nederland een ruimtelijk ordeningsbeleid wordt gevoerd, met name via de orienteringsnota en de verstedelijkingsnota en de nota landelijke gebieden. Ik noem de bevordering van het eigenwoningbezit door dit kabinet (dit zijn natuurlijk geheel toevallig voorbeelden uit het departement dat door een D'66 minister wordt beheerd).

Er is in de nu bijna afgelopen kabinetsperiode te veel achterdocht geweest tusssn de KVP en de PvdA. Op een voedingsbodem van achterdocht groeien geen krachtige planten.

Het is van belang voor de uitbouw van de democratie in Nederland dat werknemers in bedrijven mondiger worden, mede verantwoordelijkheid dragen.

het is van belang dat grondspeculatie ten koste van de gemeenschap wordt uitgebannen.

Het is van belang dat ten behoeve van de werkgelegenheid, alleen die investeringen worden gestimuleerd die niet meer op het gebied van het welzijn afbreken dan ze op het gebied van welvaart opleveren.

Het is van belang dat overwinsten van ondernemingen niet alleen aan de geldschieters ten goede komen, maar ook aan hen di9 deze winsten door hun arbeid mogelijk hebben gemaakt, en zelfs aan alle leden van de gemeenschap, die samen het klimaat vormen waarbinnen de onderneming zo succesvol kan bestaan.

D'66 is een overtuigd voorstander van deze punten. Daarom te meer betreur ik het dat ze geregeld moeten worden in een sfeer van wantrouwen, die niet beschreven kan worden als open overleg over heldere politieke meningsverschillen.

Dat moet in het volgends kabinet constructiever.

De Minister van Justitie breidt zijn kruistocht tegen vieze films, schamerige winkeltjes en centra van Eros uit. Blijkbaar wil hij met alle geweid deze vruchten verboden laten zijn, opdat ze zullen blijven smaken.

Want ik dacht dat langzamerhand iedareen wist dat wie eenmaal aan smakeloze, onartistieke of weerzinwakkende film heeft gezien, er nooit maar heen hoeft. En als mensen naar smaakvolle, artistieke en zinneprikkelende films willen, moet dan de

Minister van Justitie uitmaken of zij hun zinnen mogen laten prikkelen?

Dat is hovaardij van de moraal.

Geregeld hoor ik dat door het CDA het gezin centraal wordt gesteld. Inderdaad, mijnheer Andriessen, het is erg mooi, erg aantrekkelijk,je bent erg bevoorrecht als je in een goed gezin thuishoort. Iedereen heeft een thuisbasis nodig,om bij te komen van het vaak harde maatschappelijke verkeer.

Iedereen heeft zo'n thuisbasis nodig, dus niet alleen zij die deel uitmaken van een goed gezin. Als je de waarde van een gezin erkent, is dat dus vooral een klemmende reden om degenen die door hun aard of door de omstandigheden voor andere samenlevingsvormen kiezen of daaraan zijn gebonden, dezelfde mogelijkheden te bieden. Zij hebben precies dezelfde behoefte aan een krachtige thuisbasis, waar ze kunnen bijtanken, tot rust komen, zichzelf zijn.

Kortom, wie pleit voor de waarde van het gezin, hoort even krachtig te pleiten voor de rechtspositie van andere samenlevingsvormen. D'66 wenst gelijkwaardige behandeling van alle mensen, hoe hun geaardheid ook is, en bovendien extra aandacht en mogelijkheden voor degenen die met nadelen zitten, zoals bejaarden en gehandicapten.

Dit is - naar ik aannaam - de laatsta algemene ledenvergadering van onze partij voor de verkiezingen.

het wonderbaarlijke is geschied: we tellen weer volop mee. Dankzij de enorme werkkracht van een aantal mensen.
Dankzij de overtuigingskracht van een aantal mensen. Misschien ook een beetje dankzij de vreemde manoeuvres van andere partijen.

Waar doen we het voor? Wat bezielt ons? Men zegt zo graag van ons: die mensen zijn zo intellectueel. Ze geloven in de oplossingen van de computer. Ze zijn zo pragmatisch. Zouden werkelijk een aantal mensen zich ongelukkig werken om hun pragmatisme uit te dragen?

Natuurlijk niet.

Ik denk dat wat u en mij bezielt is, wat het lid van onze partij. J. Halm, in een nog niet gepubliceerd stuk noemt: de overtuiging dat het meest wezenlijke wat in de politiek most gebeuren is het versterken van de democratischs gezindheid van de burgers.

Een democratie kan zichzelf om zeep helpen door zowel reactionaire als extreem-radicale elementen. Daar zijn voorbeelden genoeg van in de geschiedenis. En nu zal dat in ons land niet zo'n vaart lopen, maar

Een democratie kan zichzelf ook schade berokkenen door te overtuigd te zijn van het

heilige gelijk van een bepaalde politieke denkwijze.

Democratische gezindheid kan worden verwrongen door
dogmatisch denken

Een democratische gezindheid bij de burgers, dat betekent

- hooghouden van de menselijke waardigheid,
- geen tweedracht zaaien maar begrip wekken,
- niet verketteren, maar overreden.

Menigsverschillen zijn geen bezwaar. Een pluriforme samenleving, ook als het gaat om meningan en opvattigen, is rijk, zoals een pluriform ecosysteem (bij voorbeeld een oerwoud) veel rijker is dan een ecologische monocultuur (een roggeveld).

D'66 is uitgemaakt voor pragmatisch, een partij van kille wetenschapsmensen die rondlopen met een rekenlineaal.

Onzin natuurlijk.

D‘66 werkt, en heeft altijd gewerkt, vanuit een ideologie, die echter niet zo gemakkelijk te vangen is in een woord als vrijheid, of gelijkheid, of broederschap. Onze - niet geformuleerde - ideologie gaat over de betekenis die we hechten aan het woord democratie.

Als we democratie omschrijven als een bestuurlijk-politiek systeem dat de burgers op voet van gelijkheid in staat stelt invloed uit te oefenen op te nemen beslissingen, dan voel je meteen hoeveel daar nog aan is te versterken en uit te bouwen.

Invloed uitoefenen op voet van gelijkheid .....

Alleen in een volwassen democratie komt ieder individu tot zijn recht.

Alleen als ieder individu tot zijn recht komt, boort een samenleving zijn hele potentieel aan denkkracht en emotionele kracht aan.

Alleen als we ieders denkkracht en emotionele kracht
maximaal proberen te ontwikkelen bouwen we aan een samenleving die gegrondvest is op menselijke waardigheid.

De idealen van D’66 zijn niet zo gemakkeiijk. Dat hoeft ook niet, de leden zijn nooit te lui geweest om na te denken.

Nu moeten die idealen, verscholen in de programmapunten, ook worden verkocht, uitgedragen, ingepeperd.

Doe allemaal mee. Er zijn nog 74 dagen te gaan tot de verkiezingen. Genoeg om de mensen in kennis te brengen met

en te laten kiezen voor een partij die met recht (en eigenlijk is dat een understatement) genoemd mag worden "het redelijk alternatief".